

Χαρτογραφώντας το ευρωπαϊκό μέλλον στο δίκαιο του διαστήματος: EU Space Law

Χρυσάνθη-Ιωάννα Τζήρου*

Το παρόν άρθρο επικεντρώνεται στην πολυεπίπεδη εξέταση της καινοτόμου νομοθετικής πρωτοβουλίας του EU Space Law. Αρχικά, πρόκειται να ερευνηθεί η ύπαρξη λόγων που δικαιολογούν ένα τέτοιο νομοθετικό μέτρο, ενώ επακολουθεί και η ανάλυσή τους. Εν συνεχεία, θα λάβει χώρα μία αναδρομή στις εξελίξεις που έχουν συντελέσει στην κατεύθυνση αυτή μέχρι σήμερα. Θα γίνει λόγος για την αρμοδιότητα της Ε.Ε. να νομοθετεί στον τομέα του διαστήματος, ενώ θα παρουσιαστούν και τα πιο δυσπρόσιτα σημεία, στα οποία θα πρέπει να πλοηγηθεί η Επιτροπή με ασφάλεια. Έμφαση πρόκειται να δοθεί εξίσου και στη νομική βάση στην οποία θα μπορούσε δυνητικά να βρει έρεισμα αποτελεσματικά ένα τέτοιο νομοθετικό κείμενο. Επακολούθως, πρόκειται να παρουσιαστεί το πιθανό περιεχόμενο του νομοθετήματος αυτού, για να ακολουθήσουν στο τέλος τα συμπεράσματα.

δίκαιο του διαστήματος – Κανονισμός 2021/696 – αρμοδιότητα της Ένωσης – άρθρο 189 ΣΛΕΕ – άρθρα 114 και 115 ΣΛΕΕ

I. Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια η Ε.Ε. βασίζεται σταδιακά ολοένα και περισσότερο στον διαρκώς επεκτεινόμενο τομέα του διαστήματος. Αυτό διαφαίνεται από διάφορα στοιχεία, όπως, παραδείγματος χάριν, από το γεγονός ότι το 2020 η οικονομία της Ε.Ε. σ' αυτόν τον τομέα απέφερε πωλήσεις αξίας 7,7 δισ. €, ενώ την ίδια χρονιά ο τομέας αυτός απασχολούσε περισσότερους από 50.000 εργαζομένους. Η ευρωπαϊκή οικονομία, όπως και η κοινωνία αντίστοιχα, εξαρτώνται όλο και πιο πολύ από υπηρεσίες όπως η πλοήγηση μέσω GPS, η ραδιοεπικοινωνία, τα συστήματα εντοπισμού τοποθεσίας μέσω σημάτων κ.λπ.¹.

Χαρακτηριστικό, ωστόσο, του τομέα αυτού της Ε.Ε. είναι και η σημαντική εξάρτησή του, έως έναν βαθμό, από τον ρωσικό διαστημικό προγραμματισμό². Έτσι, η ρωσική επιθετικότητα με αποκορύφωμα την εισβολή, στις 24 Φεβρουαρίου 2022, στην Ουκρανία, ήρθε να ταρακουνήσει την Ε.Ε. και ως προς αυτόν τον τομέα. Μετά, λοιπόν, και από αυτή την αφύπνιση, στο προσκήνιο της ατζέντας της Ε.Ε. τέθηκε η προώθηση της ανεξαρτησίας της στον τομέα του διαστήματος³. Ήδη, με το πιο πρόσφατο European Union Space Strategy for Security and Defense, προτάθηκε το EU Space Law, ως ένα απαραίτητο μέτρο προς την διασφάλιση της συνεργασίας και του συντονισμού των κρατών μελών σε αυτό το κρίσιμο πλέον επίπεδο⁴.

Οπότε, το άρθρο αυτό πρόκειται να επικεντρωθεί στην πολυεπίπεδη εξέταση της καινοτόμου αυτής νομοθετικής πρωτοβουλίας, του EU Space Law. Αρχικά, πρόκειται να ερευνηθεί η ύπαρξη λόγων που δικαιολογούν ένα τέτοιο νομοθετικό μέτρο, ενώ επακολουθεί και η ανάλυσή τους. Εν συνεχεία, θα λάβει χώρα μία αναδρομή στις εξελίξεις που έχουν συντελέσει στην κατεύθυνση αυτή μέχρι σήμερα. Θα γίνει λόγος για την αρμοδιότητα της Ε.Ε. να νομοθετεί

* Ασκούμενη ΚΛΕΟΔ, Προπτυχιακή φοιτήτρια της Νομικής Σχολής ΑΠΘ

¹. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, EU space policy: Boosting EU competitiveness and accelerating the twin ecological and digital transition, σσ. 4-5, διαθέσιμο σε: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/698926/EPRS_BRI\(2022\)698926_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/698926/EPRS_BRI(2022)698926_EN.pdf).

². The War in Ukraine and the European Space Sector, European Space Policy Institute, 05.05.2022, διαθέσιμο σε: The War in Ukraine and the European Space Sector - ESPI.

³. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, The European Commission presented its space policy priorities for 2023 at the 15th European Space Conference, 25.01.2023, διαθέσιμο σε: The European Commission presented its space policy priorities for 2023 at the 15th European Space Conference - European Commission (europa.eu).

⁴. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, Κοινή ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο – Διαστημική στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ασφάλεια και την άμυνα, 10.03.2023, JOIN(2023) 9 final.

στον τομέα αυτό, ενώ θα παρουσιαστούν και τα πιο δυσπρόσιτα σημεία, στα οποία θα πρέπει να πλοηγηθεί η Επιτροπή με ασφάλεια. Έμφαση πρόκειται να δοθεί εξίσου και στη νομική βάση στην οποία θα μπορούσε δυνητικά να βρει έρεισμα αποτελεσματικά ένα τέτοιο νομοθετικό κείμενο. Επακολούθως, πρόκειται να παρουσιαστεί το πιθανό περιεχόμενο του νομοθετήματος αυτού, για να ακολουθήσουν στο τέλος τα συμπεράσματα.

II. Δικαιολογητικοί λόγοι της νομοθετικής αυτής πρωτοβουλίας

Με βάση το άρθρο 189 της ΣΛΕΕ, απέκτησε η τελευταία διεθνή νομική προσωπικότητα. Συνεπώς, η Ε.Ε. μπορούσε, πλέον, να υπογράψει διεθνείς συμφωνίες. Κατ' αποτέλεσμα, ενισχύθηκε η θέση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στη διαμόρφωση μιας πολιτικής για το διάστημα βασισμένης στις αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η αναγκαιότητα μίας ενιαίας ρύθμισης, όπως το EU Space Law, υπογραμμίζεται έτι περαιτέρω από την νομοθετική ετερογένεια που παρατηρείται μεταξύ των κρατών μελών της Ε.Ε. στο ρυθμιστικό αυτό πεδίο.

Η νομοθετική αυτή ετερογένεια οφείλεται στο γεγονός ότι μόλις οχτώ κράτη μέλη της Ε.Ε. έχουν θεσπίσει αυτόνομα και ανεξάρτητα μεταξύ τους εθνικά μέτρα σε σχέση με το διάστημα. Οι οχτώ αυτές χώρες είναι συγκεκριμένα το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία, Ιταλία, Ολλανδία, Ισπανία, Σουηδία⁵ και η Κύπρος⁶. Επίσης, εθνική νομοθεσία για το διάστημα διαθέτει και η υποψήφια προς ένταξη στην Ε.Ε., Ουκρανία⁷. Πέραν των ορίων της Ε.Ε., αλλά εντός των ορίων της γηραιάς ηπείρου, αξίζει να αναφερθεί ότι εθνικές νομοθεσίες σχετικά με το διάστημα διαθέτει εξίσου και η Νορβηγία, το Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά και η Ρωσία⁸, όπως, άλλωστε, αναφέρθηκε ήδη στην εισαγωγή.

Οι αποκλίσεις μεταξύ των νομοθεσιών των κρατών μελών, ως άμεση απόρροια του νομοθετικού κατακερματισμού που χαρακτηρίζει τον τομέα αυτό στην Ε.Ε., μπορούν να οδηγήσουν σε άνισες συνθήκες ανταγωνισμού. Εντός ενός τέτοιου πλαισίου ευνοείται, τελικά, η υπονόμηση της ποιότητας των νομοθετημάτων συνολικά. Τέτοια δυσμενή μελλοντικά αποτελέσματα μέλλει να αντιστρατευθεί το EU Space Law, προς αποφυγή ανάδυσης ενός αντίστροφου ανταγωνισμού, ήτοι ενός ανταγωνισμού προς τα κάτω ή αλλιώς 'race to the bottom', όπως είθισται να αποκαλείται και στον αγγλοσαξονικό κόσμο. Άλλωστε, είναι οι συνθήκες αυτές της εξίσωσης προς τα κάτω που αποτελούν το κατεξοχήν γόνιμο έδαφος ευδοκίμησης φαινομένων όπως το forum shopping με σκοπό την εκμετάλλευση του ευνοϊκότερου ίσως νομοθετικού πλαισίου ενός κράτους μέλους της Ε.Ε. σε σχέση με κάποιο άλλο. Ωστόσο, δεδομένης ακριβώς της επικινδυνότητας των διαστημικών δραστηριοτήτων, προς το συμφέρον τόσο της Ένωσης, όσο και των κρατών μελών, είναι η αναβάθμιση ακριβώς των νομοθετικών προτύπων⁹.

Πέρα από τις άνισες συνθήκες ανταγωνισμού, οι αποκλίσεις μεταξύ των εθνικών νομοθεσιών αποτελούν την τέφρα που καθιστά το έδαφος εύφορο και για φαινόμενα όπως οι σημαίες ευκαιρίες, ή αλλιώς «flags of convenience» κατά τον αγγλοσαξονικό όρο. Παρότι, λοιπόν, το

⁵. The European Space Agency (ESA), National Space Legislations, διαθέσιμο σε: https://www.esa.int/About_Us/ECSL_-_European_Centre_for_Space_Law/National_Space_Legislations#EUROPE.

⁶. Πρόκειται για τον Ν. 93(Ι)/2023, νόμος που προβλέπει για την εξουσιοδότηση διαστημικών δραστηριοτήτων, την εγγραφή στο εθνικό μητρώο διαστημικών αντικειμένων και για συναφή θέματα, Αρ. 4959, 13.10.2023, διαθέσιμο σε: https://www.cylaw.org/nomoi/arith/2023_1_093.pdf. Βλ. επίσης C. EROTKRITOU / S. STELLATOU, Access Alert: Cyprus Enacts National Space Legislation, Access Partnership, 12.01.2024, διαθέσιμο σε: <https://accesspartnership.com/access-alert-cyprus-enacts-national-space-legislation/>.

⁷. The European Space Agency (ESA), National Space Legislations, ό.π.

⁸. Ibid.

⁹. P.B. STEPHAN, Regulatory Competition and Anticorruption Law, Regulatory Competition and Anticorruption Law, Virginia Law and Economics Research Paper No. 2012-09, Αύγουστος 2012, σσ. 3-4, διαθέσιμο σε: <file:///C:/Users/user/Downloads/ssrn-2138248.pdf>.

φαινόμενο αυτό μας είναι γνώριμο ήδη από το δίκαιο της θάλασσας¹⁰, υπάρχει πιθανότητα να το δούμε να εξαπλώνεται και στο δίκαιο του διαστήματος. Συγκεκριμένα, το φαινόμενο αυτό στο πλαίσιο του δικαίου της θάλασσας αναφέρεται στην περίπτωση κατά την οποία ένα πλοίο έχει καταχωρηθεί σε χώρα διαφορετική από αυτή στην οποία μόνιμα διαμένει ο ιδιοκτήτης του πλοίου, έτσι ώστε να υπόκειται στο ευνοϊκότερο νομοθετικό πλαίσιο της χώρας στην οποία έχει καταχωρηθεί. Τέτοιες δημοφιλείς σημαίες ευκαιρίας αποτελούν αυτές του Παναμά, της Λιβερίας, αλλά και των Νήσων Μάρσαλ¹¹.

Αντίστοιχα, ως προς το δίκαιο του διαστήματος, οι νομοθεσίες των έντεκα προαναφερθεισών χωρών, οι οποίες έχουν προσεγγίσει νομοθετικά το ζήτημα της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα στις διαστημικές δραστηριότητες, είναι ποικίλες. Κυρίως έχουν νομοθετήσει σε ό,τι αφορά την ευθύνη των ιδιωτικών φορέων εκμετάλλευσης δορυφόρων, αλλά και τις ασφαλιστικές συνέπειες¹². Έτσι, δεν φαντάζει διόλου απίθανο οι εν δυνάμει φορείς εκμετάλλευσης δορυφόρων να λαμβάνουν υπόψη τους, επιδιώκοντας την αδειοδότησή τους, ποιο από τα εθνικά νομοθετικά καθεστάτα μπορεί να τους εξασφαλίσει ευνοϊκότερες συγκριτικά προϋποθέσεις. Οι ευνοϊκότερες αυτές προϋποθέσεις θα άπτονται κατά κύριο λόγο των λιγότερο απαιτητικών προδιαγραφών, τις οποίες θα πρέπει να πληρούν, προκειμένου να αδειοδοτηθούν, αφορώσες παραδείγματος χάριν το κόστος. Κατ' αποτέλεσμα, ο νομοθετικός κατακερματισμός και η ωρίμανσή του, αν δεν αναχαιτιστούν εγκαίρως, πρόκειται να ενισχύσουν μακροπρόθεσμα τις σημαίες ευκαιρίας και στο χώρο, πλέον, του δικαίου του διαστήματος¹³.

Άλλωστε, παρά την ύπαρξη Διεθνών Συνθηκών, όπως η Συνθήκη για το Διάστημα του 1967 των Ηνωμένων Εθνών, εν τη απουσία μηχανισμών επιβολής τους¹⁴ τα κράτη διαφεύγουν την οποιαδήποτε πίεση συμμόρφωσης προς αυτές. Είναι, συνεπώς, προφανής η απροθυμία των κρατών μελών να υιοθετήσουν το όραμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως αυτό έχει αρχίσει να εκφράζεται δειλά - δειλά ήδη από το 2021. Τότε, η Ε.Ε. υιοθέτησε τον Κανονισμό 2021/696 για την θέσπιση ενωσιακού διαστημικού προγράμματος. Με βάση τον ίδιο Κανονισμό ιδρύθηκε και ο Οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Διαστημικό Πρόγραμμα με έδρα την Πράγα της Τσεχικής Δημοκρατίας. Ο συγκεκριμένος Κανονισμός αποτέλεσε το έρεισμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να μπορέσει αυτή να εισέλθει στο διεθνές προσκήνιο του δικαίου του διαστήματος.

Επακολούθως, το 2022 η ΕΕ αναγνώρισε το διάστημα ως ένα στρατηγικό τομέα, όπως διαφάνηκε μέσα από μία σειρά ενεργειών. Συγκεκριμένα, τον Φεβρουάριο του 2022 εκδόθηκε το Joint Communication on Space Traffic and Management¹⁵, τον Ιούνιο του 2022 ακολούθησαν τα συμπεράσματα του Συμβουλίου "EU approach to space traffic management"¹⁶, με αποκορύφωμα τον Μάρτιο του 2023 το Space Strategy for Security and Defence της Επιτροπής¹⁷. Έτσι, η Επιτροπή ανέπτυξε την πρωτόλεια στρατηγική της

10. FR. G. VON DER DUNK, Towards 'Flags of Convenience' in Space?, Space, Cyber, and Telecommunications Law Program Faculty Publications, Μάρτιος 2012, σ. 3, <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1075&context=spacelaw>.

11. H. HAMAD, Flag of Convenience Practice: A Threat to Maritime Safety and Security, Research Gate, Ιανουάριος 2016, σ. 214, διαθέσιμο σε: <file:///C:/Users/chrys/Downloads/IJRDPAPER.pdf>.

12. Ibid, σσ. 13-14.

13. Ibid.

14. A. TAGHDIRI, Flags of convenience and the commercial space flight industry: the inadequacy of current international law to address the opportune registration of space vehicles in flag states, vol. 19.2, 2013, σ. 3, διαθέσιμο σε: <https://www.bu.edu/jostl/files/2015/02/05TaghdiriWeb.pdf>.

15. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, Κοινή ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο - Μια προσέγγιση της ΕΕ για τη διαχείριση της διαστημικής κυκλοφορίας Μια συνεισφορά της ΕΕ για την αντιμετώπιση μιας παγκόσμιας πρόκλησης, 15.02.2022, JOIN(2022) 4 final.

16. ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ, Draft Council conclusions on "Space traffic management: state of play", 15231/23, 16.11.2023.

17. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, Κοινή ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο - Διαστημική στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ασφάλεια και την άμυνα, ό.π.

Ευρωπαϊκής Ένωσης για την άμυνα και την ασφάλεια στο διάστημα. Προς την υλοποίηση του σκοπού αυτού και δεδομένου του γεωπολιτικού πλαισίου της διαρκώς αυξανόμενης σύγκρουσης δυνάμεων, καθώς και των εντεινόμενων απειλών, όπως και η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, έμφαση δόθηκε στην ταυτοποίηση και κατανόηση των υπάρχουσών απειλών, καθώς και στην αντίληψη του τρόπου αντιμετώπισής τους γενικότερα από τις άλλες δυνάμεις.

Όλες αυτές, λοιπόν, οι ενέργειες, δεν αποτελούσαν παρά στοιχεία και υλικά ενός πολιτικού συμφραζόμενου της Ε.Ε. προσανατολισμένου στην οικοδόμηση ενός συστήματος αποτελεσματικής διαχείρισης και αντιμετώπισης προκλήσεων που σχετίζονται με τις διαστημικές δραστηριότητες. Οι προκλήσεις αυτές αφορούν, φυσικά, την ασφάλεια, αλλά και τη βιωσιμότητα των διαστημικών δραστηριοτήτων.

III. Οι σχετικές εξελίξεις και η πρόοδος μέχρι σήμερα

Παρά, λοιπόν, την ύπαρξη όλων αυτών των λόγων που δικαιολογούν τη διαμόρφωση μίας κοινής ευρωπαϊκής διαστημικής πολιτικής και νομοθεσίας, τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν επέδειξαν, όπως προελέχθη, τον αντίστοιχο ζήλο για την υιοθεσία ενός κοινού οράματος, βασισμένου στις κοινές ευρωπαϊκές αρχές και αξίες σε σχέση με τον στρατηγικό, πλέον, αυτόν τομέα. Κατ' αποτέλεσμα, οι εθνικές νομοθεσίες των κρατών μελών παρουσιάζουν έναν κατακερματισμό όσον αφορά τα ζητήματα αυτά, στα οποία, όπως ήδη υπογραμμίστηκε, απαιτείται μία κοινή στρατηγική. Εξ ου και η Πρόεδρος της Επιτροπής, η Ursula von der Leyen, εκφωνώντας στις 13 Σεπτεμβρίου 2023 στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο την Ομιλία της για την κατάσταση της Ένωσης (SOTU-State of the Union Speech) έθεσε μεταξύ των προτεραιοτήτων για το έτος 2024 το EU Space Law¹⁸. Έτσι, το ζήτημα αυτό τέθηκε στο επίκεντρο της χαρτογράφησης του ευρωπαϊκού μέλλοντος.

Μετέπειτα, στις 10 Μαρτίου 2023 η Επιτροπή και οι Ύπατοι Εκπρόσωποι εξέδωσαν μία κοινή ανακοίνωση σχετικά με την Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Ασφάλεια και την Άμυνα στο Διάστημα (Joint Communication on European Space Strategy for Security and Defence)¹⁹. Οι προτάσεις της στρατηγικής αυτής δεν στοχεύουν παρά στην ενδυνάμωση της ανθεκτικότητας και την ενίσχυση της προστασίας των διαστημικών συστημάτων και υπηρεσιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μεταξύ άλλων, λοιπόν, προτάσεων, συμπεριλαμβανόμενων στην Ευρωπαϊκή αυτή Στρατηγική, η Επιτροπή θα πρέπει να προτείνει μία νομοθεσία για το διάστημα, δηλαδή το European Union Space Law-EUSL.

Στο Πρόγραμμα της Επιτροπής για το 2024, το οποίο δημοσιεύτηκε στις 17 Οκτωβρίου 2023, η Επιτροπή ανακοίνωσε ότι στόχευε να υιοθετήσει τα νομοθετικά αυτά μέτρα στο πρώτο τέταρτο του 2024²⁰. Ωστόσο, στις 9 Απριλίου 2024, στην Επιτροπή Βιομηχανίας, Έρευνας και Ενέργειας (ITRE) ο Thierry Breton, Επίτροπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Εσωτερική Αγορά, ανακοίνωσε πως η νομοθετική αυτή πρόταση πρόκειται, μάλλον, να καθυστερήσει να δημοσιευτεί σε σχέση με το αρχικό πλάνο²¹. Έτσι, μετατέθηκε για μετέπειτα, πάντως, εντός του 2024. Πράγματι, η νομοθετική αυτή πρόταση δεν δημοσιεύτηκε πριν τις ευρωεκλογές, οι οποίες έλαβαν χώρα στις 6-9 Ιουνίου 2024. Ως προς την καθυστέρηση αυτή δεν δίστασαν να

¹⁸. U. VON DER LEYEN, Answering the call of history, 2023 State of the Union, Strasbourg, 13.09.2023.

¹⁹. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, Κοινή ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο – Διαστημική στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ασφάλεια και την άμυνα, ό.π.

²⁰. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών – Πρόγραμμα εργασίας της Επιτροπής για το 2024 Υλοποίηση του σήμερα και προετοιμασία για το αύριο, 17.10.2023, COM(2023) 638 final.

²¹. Multimedia Center-Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Επιτροπή Βιομηχανίας, Έρευνας και Ενέργειας (ITRE), 09.04.2024, 20240409-0930-COMMITTEE-ITRE, διαθέσιμο σε: https://multimedia.europarl.europa.eu/en/webstreaming/committee-on-industry-research-and-energy_20240409-0930-COMMITTEE-ITRE..

εκφέρουν ανησυχίες και αντιρρήσεις μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, όπως ο Niklas Niensass²², που παρότρυνε τον Ευρωπαϊκό Επίτροπο να επιταχύνουν τη διαδικασία.

Μάλιστα, ο Hermann Ludwig Moeller, που κατέχει τη θέση του διευθυντή του European Space Policy Institute (ESPI), προέβη σε δηλώσεις μόλις μία μέρα μετά την ανακοίνωση της πιθανής καθυστέρησης της νομοθετικής πρότασης. Στις 10, λοιπόν, Απριλίου 2024, δήλωσε στο πλαίσιο του 39^{ου} Space Symposium, πως η καθυστέρηση αυτή υποδηλώνει ανασφάλεια τόσο ως προς το περιεχόμενο της νομοθετικής αυτής πρωτοβουλίας, όσο και ως προς την καταλληλότητα του χρόνου²³.

Στην αντίπερα όχθη, ο Christophe Grudler, μέλος της Επιτροπής Βιομηχανίας, Έρευνας και Ενέργειας δεν έδειξε να θορυβείται από την ανακοίνωση της καθυστέρησης. Συγκεκριμένα, δήλωσε ότι παρά την εντεινόμενη αναμονή, υπάρχει κατανόηση των δυσκολιών, οι οποίες, σαφώς, υπάρχουν. Σύμφωνα με τον ίδιο, λίγοι μήνες μπορούν να θυσιαστούν στο βωμό μίας ισχυρής νομοθετικής πρότασης, η οποία «θα βάλει ένα τέλος στην Άγρια Δύση στο διάστημα»²⁴.

Όπως αναδεικνύεται, υπάρχουν διάφορα συμφέροντα, μπορεί ακόμη και αντικρουόμενα, μεταξύ των εμπλεκομένων και άμεσα ενδιαφερομένων, όπως είναι η Ε.Ε., τα κράτη μέλη, αλλά και η βιομηχανία του διαστήματος. Λαμβανομένων υπόψη των διαφόρων αυτών συμφερόντων, η αξιολόγηση και, τελικά, υιοθέτηση νομοθετικής γραμμής, μπορεί, πράγματι, να καθυστερήσει.

IV. Αρμοδιότητα της Ένωσης

Κρίσιμο αναδεικνύεται το ζήτημα της αρμοδιότητας στον τομέα του διαστήματος. Για την εξέταση του ζητήματος αυτού θα χρειαστεί να προσεγγίσουμε τη διττή φύση των διαστημικών τεχνολογιών, με αναφορά, εννοείται, στη ΣΛΕΕ και τις σχετικές με την αρμοδιότητα της Ε.Ε. στο διάστημα διατάξεις της. Οι διαστημικές τεχνολογίες είναι στην πλειοψηφία τους διττής φύσης, ήτοι τόσο πολιτικής, όσο και στρατιωτικής φύσεως. Οπότε, αντίστοιχα διττό χαρακτήρα φέρουν και οι διαστημικές δραστηριότητες. Εξ ου και το ζήτημα της αρμοδιότητας της Ε.Ε. στον τομέα αυτό παρουσιάζει ιδιαιτερότητες, τις οποίες το επικείμενο EU Space Law θα πρέπει να υπερκεράσει. Προς το παρόν, η Ε.Ε. έχει νομοθετήσει κυρίως σχετικά με διαστημικές τεχνολογίες και δραστηριότητες πολιτικής φύσης²⁵.

Αρχικά, σχετική αναφορά γίνεται στο άρθρο 4 παρ. 3 της ΣΛΕΕ, όπου προβλέπονται τα εξής: «Στους τομείς της έρευνας, της τεχνολογικής ανάπτυξης και του διαστήματος, η Ένωση έχει αρμοδιότητα να αναλαμβάνει δράσεις, ιδίως όσον αφορά τον καθορισμό και την εφαρμογή των προγραμμαμάτων, χωρίς η άσκηση της αρμοδιότητας αυτής να έχει ως αποτέλεσμα να κωλύει την άσκηση των αρμοδιοτήτων των κρατών μελών». Σύμφωνα, λοιπόν, με τη διάταξη αυτή, πρόκειται για συντρέχουσα αρμοδιότητα της Ε.Ε. και των κρατών μελών. Έτσι, εφόσον η Ε.Ε. δεν έχει ήδη νομοθετήσει στους τομείς αυτούς²⁶, μπορούν μεν να το πράξουν τα κράτη μέλη,

²². T. HARTMANN, Thierry Breton says European Space Law might be presented after the summer, Euractiv, 09.04.2024, διαθέσιμο σε: <https://www.euractiv.com/section/industrial-strategy/news/thierry-breton-says-european-space-law-might-be-presented-after-the-summer/>.

²³. J. FOUST, EU to delay space law, constellation contract, Space News, 15.04.2024, διαθέσιμο σε: <https://spacenews.com/eu-to-delay-space-law-constellation-contract/>.

²⁴. Ibid.

²⁵. Βλ., μεταξύ άλλων, ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, Απόφαση της 14ης Φεβρουαρίου 2007 σχετικά με την εναρμονισμένη χρήση ραδιοφάσματος στη ζώνη συχνοτήτων των 2 GHz για την υλοποίηση συστημάτων που παρέχουν κινητές δορυφορικές υπηρεσίες, ΕΕ 2007 L 43/32, ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, Κανονισμός (ΕΕ) 2019/452, της 19ης Μαρτίου 2019, για τη θέσπιση πλαισίου για τον έλεγχο των άμεσων ξένων επενδύσεων στην Ένωση, ΕΕ 2019 L 79 I/1, ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, Οδηγία 2022/2557 της 14ης Δεκεμβρίου 2022 για την ανθεκτικότητα των κρίσιμων οντοτήτων και την κατάργηση της Οδηγίας 2008/114/ΕΚ του Συμβουλίου, ΕΕ 2022 L 333/164, ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, Κανονισμός 2021/821 της 20ής Μαΐου 2021 για τη θέσπιση ενωσιακού συστήματος ελέγχου των εξαγωγών, της μεσιτείας, της τεχνικής βοήθειας, της διαμετακόμισης και της μεταφοράς ειδών διπλής χρήσης, ΕΕ 2021 L 206/1.

²⁶. Chr. DADOMO / N. QUENIVET, European Union Law, Hall & Stott Publishing, 3rd ed., 2020, σ. 36.

δεσμευόμενα δε από την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας, όπως αυτή καθιερώνεται στο άρθρο 4 παρ. 3²⁷. Έτσι, τα κράτη μέλη δεν δύνανται να υιοθετήσουν σε εθνικό επίπεδο μέτρα, τα οποία πιθανώς να αντίκειται σε κανόνες και αξίες της Ε.Ε.

Η δεύτερη αναφορά στο διάστημα γίνεται στο άρθρο 189 παρ. 1 εδάφιο α' της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα, λοιπόν, με αυτό το άρθρο, η Ένωση μπορεί να καταστρώνει την ευρωπαϊκή πολιτική διαστήματος. Με βάση το δεύτερο εδάφιο του ίδιου άρθρου, μπορεί, μάλιστα, να υποστηρίζει την έρευνα και την τεχνολογική ανάπτυξη, όπως και να συντονίζει αναγκαίες προσπάθειες για την χρησιμοποίηση, αλλά και την εξερεύνηση του διαστήματος. Ωστόσο, η δεύτερη παράγραφος του άρθρου 189 της ΣΛΕΕ αποκλείει οποιαδήποτε εναρμόνιση²⁸ των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών μελών στον τομέα αυτό²⁹.

Έτσι, παρότι ένας λόγος που δικαιολογεί μία τέτοια νομοθετική πρωτοβουλία είναι, για παράδειγμα, ο κίνδυνος των σημαιών ευκαιρίας, δεδομένης της διάταξης αυτής, η Ε.Ε. φαίνεται να μην δύναται να εναρμονίσει τη νομοθεσία των κρατών μελών³⁰ σε σχέση με την αδειοδότηση ιδιωτικών φορέων εκμετάλλευσης δορυφόρων. Συνεπώς, αναδεικνύεται πως η πλοήγηση στην νομοθέτηση του στρατηγικού αυτού τομέα οφείλει να γίνει πολύ προσεκτικά. Διαφορετικά, ελλοχεύει ο κίνδυνος της υφέρπουσας διεύρυνσης λειτουργιών³¹.

Πάντως, σε κάθε περίπτωση, η Ε.Ε. δεσμεύεται τόσο από την αρχή της επικουρικότητας, όσο και της αναλογικότητας. Σύμφωνα με την πρώτη, ήτοι την αρχή της επικουρικότητας, όπως αυτή ορίζεται στο άρθρο 5 παρ. 3 της ΣΕΕ, η Ε.Ε. πρέπει να αναλαμβάνει δράση μόνον όταν αυτή είναι πιο αποτελεσματική από την αντίστοιχη δράση σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο. Επίσης, θα πρέπει να πληρούνται και η προϋπόθεση της προστιθέμενης αξίας. Με άλλα λόγια, η δράση θα πρέπει να μπορεί να εφαρμοστεί αποτελεσματικότερα από την ίδια την Ε.Ε. είτε λόγω του βεληνεκούς της, είτε των αποτελεσμάτων της³². Λογικό προαπαιτούμενο, βέβαια, αυτών, είναι να μην πρόκειται για αποκλειστική αρμοδιότητα της Ε.Ε.

Με την αρχή αυτή συνδέεται άρρηκτα η αρχή της αναλογικότητας, η οποία εδράζεται στο άρθρο 5 παρ. 4 της ΣΕΕ. Βάσει αυτής, η δράση της Ε.Ε. δεν πρέπει να ξεπερνάει το δέον μέτρο για την επίτευξη των επιδιωκόμενων με τις Συνθήκες σκοπούς. Εν προκειμένω, λοιπόν, η αρχή της αναλογικότητας λειτουργεί ως κριτήριο για την οριοθέτηση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, στοχεύοντας, έτσι, στην προστασία των κρατών μελών έναντι έντονων ενωσιακών παρεμβάσεων. Όρια στην αρμοδιότητα της Ε.Ε. θέτει, άλλωστε, και η αρχή της επικουρικότητας. Η οριοθέτηση, βέβαια, αυτή, τόσο από την αρχή της επικουρικότητας, όσο

27. Council Resolution on the European Space Policy, 21.05.2007, C 136/01, σσ. 1-2. Αντικατοπτρίζεται η τήρηση των αρχών της Συνθήκης για το Διάστημα του 1967 των Ηνωμένων Εθνών από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Άλλωστε, οι αρχές αυτές αποτελούν, πλέον, εθνικό διεθνές δίκαιο.

28. F. VON DER DUNK, Legal Challenges in the Context of the European Space Policy, Space, Cyber, and Telecommunications Law Program Faculty Publications, 2019, σ. 13, διαθέσιμο σε: https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1115&context=spacelaw&fbclid=IwY2xjawEnWp1leHRuA2FibQIxMAABHcffjbSftku4vfeeAb-CCLRLg-bbKQCX_yM7W6f6bNGEUloqGhmHHGsVQ_aem_BuJ1EVBX9KhqXYAgBFV6Hg.

29. J. WOUTERS / R. HANSEN, The other triangle in European Space Governance: The European Union, the European Space Agency and the United Nations, Leuven Centre for Global Governance Studies, Δεκέμβριος 2013, σ. 3, διαθέσιμο σε: https://ghum.kuleuven.be/ggs/publications/working_papers/2013/130woutershansen.

30. C. CELLERINO, EU Space Policy and Strategic Autonomy: Tackling Legal Complexities in the Enhancement of the 'Security and Defence Dimension of the Union in Space', European Papers, 27.07.2023, σσ. 494-495, διαθέσιμο σε: https://www.europeanpapers.eu/en/system/files/pdf_version/EP_EF_2023_I_017_Chiara_Cellerino_00669.pdf.

31. C.J.P. BENNETT, A future 'EU Space Law': A few Constitutional Considerations, EJIL: TALK, 8.08.2023, διαθέσιμο σε: <https://www.ejiltalk.org/a-future-eu-space-law-a-few-constitutional-considerations/>.

32. E. ΚΟΥΛΟΥΜΠΙΝΗ, Η αρχή της αναλογικότητας ενώπιον του Ελεγκτικού Συνεδρίου, Διδακτορική Διατριβή, Νομική Σχολή ΕΚΠΑ, Αθήνα, 2022, σ. 57, διαθέσιμο σε: <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/3236814/file.pdf>.

και της αναλογικότητας, λαμβάνει χώρα πάντοτε στο πλαίσιο της αρχής της δοτής αρμοδιότητας των οργάνων της Ε.Ε.³³.

V. Νομική βάση

Επακολούθως, ανακύπτει ο προβληματισμός της νομικής βάσεως, η οποία θα αποτελέσει το έρεισμα της νομοθετικής αυτής πρωτοβουλίας. Μεμονωμένα κανένα άρθρο δεν δύναται να αποτελέσει τη βάση της ρύθμισης των ζητημάτων τα οποία προβλέπεται να καλύψει το EU Space Law, ως προς τα οποία θα γίνει λόγος στην συνέχεια. Βέβαια, η νομική αυτή βάση μπορεί να συνίσταται, κάλλιστα, σε έναν συνδυασμό διατάξεων. Έτσι, μέσω μίας αποσπασματικής προσέγγισης η νομική βάση θα μπορούσε να αποτελεί διαφορετικό άρθρο ανάλογα με το αντικείμενο ρύθμισης εντός του ευρύτερου τομέα του δικαίου του διαστήματος και των διαστημικών δραστηριοτήτων.

Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, η επιλογή της νομικής βάσης οφείλει να γίνει με τη δέουσα προσοχή. Αυτό οφείλεται στο ότι η επιλογή της νομικής βάσεως πρέπει να εδράζεται σε αντικειμενικά κριτήρια, όπως ο σκοπός, αλλά και το περιεχόμενο της πράξης, τα οποία επιδέχονται νομικό έλεγχο. Άλλωστε, όποια νομική βάση και να επιλεγεί τελικώς, θα πρέπει να αναφέρεται αυτή υποχρεωτικά στο κείμενο της πράξεως. Σημαντικό είναι, επίσης, ότι αποτελεί και τμήμα της υποχρέωσης αιτιολογίας της πράξεως³⁴.

1. Άρθρο 189 της ΣΛΕΕ

Αρχικά, το άρθρο 189, το οποίο προσεγγίσαμε και στο πλαίσιο ανάλυσης της αρμοδιότητας της Ε.Ε. στον τομέα αυτό, δεν μπορεί, ως έχει επί του παρόντος δεδομένης της δεύτερης παραγράφου του ίδιου, να αποτελέσει τη βάση της πλήρους εναρμόνισης των εθνικών νομοθεσιών των κρατών μελών. Ωστόσο, όπως προβλέπεται στην ίδια παράγραφο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο μπορούν να συμβάλλουν στην θέσπιση των προβλεπόμενων στην πρώτη παράγραφο στόχων μέσω της θέσπισης των απαραίτητων μέτρων. Η διατύπωση αυτή αφήνει να εννοηθεί ότι άλλες πρωτοβουλίες, όπως κώδικες δεοντολογίας, βέλτιστες πρακτικές, αλλά και κατευθυντήριες γραμμές μη δεσμευτικού χαρακτήρα είναι εξίσου πιθανές.

Αξία θα είχε να αναφερθεί πως το εν λόγω άρθρο έχει χρησιμεύσει, ωστόσο, στο παρελθόν ως η νομική βάση για τη δημιουργία προγραμμάτων με σημαντική νομική, αλλά και πολιτική επιρροή στον χώρο. Ο προαναφερθείς Κανονισμός 2021/696, με τον οποίο θεσπίστηκε διαστημικό ενωσιακό πρόγραμμα και ιδρύθηκε ο Οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Διαστημικό Πρόγραμμα, βασίστηκε νομικά σε αυτό ακριβώς το άρθρο. Ο Οργανισμός αυτός είναι, μεταξύ άλλων, επιφορτισμένος και με την διαχείριση και εκμετάλλευση των δύο ήδη υπάρχοντων διαστημικών προγραμμάτων, του GALILEO και του EGNOS³⁵.

2. Άρθρο 114 της ΣΛΕΕ

Το προτεινόμενο νομοθετικό κείμενο θα μπορούσε να βασιστεί για παράδειγμα στα άρθρα 114 και 115 της ΣΛΕΕ, αφού, όπως πρόκειται να αναλυθεί στην πορεία, οι ρυθμίσεις του αναμενόμενου νομοθετικού αυτού κειμένου θα άπτονται της εσωτερικής αγοράς, την εναρμόνιση της οποίας ρυθμίζουν τα άρθρα αυτά³⁶. Ειδικότερα, τα άρθρα αυτά προκρίνονται ως κατάλληλη νομική βάση σε περίπτωση που οι διαφορές μεταξύ των εθνικών νομοθεσιών εμποδίζουν επί της ουσίας κάποιες θεμελιώδεις ελευθερίες έχοντας, έτσι, άμεσο αποτέλεσμα

³³. Ibid, σ. 56.

³⁴. Ε.Ρ. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2^η έκδ., 2013, σ. 454.

³⁵. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, Programme Statement – European Space Programme, 07.06.2022, DB2023, διαθέσιμο σε: https://wayback.archive-it.org/12090/20230331155526/https://commission.europa.eu/system/files/2022-07/ps_db2023_space_h1_1.pdf.

³⁶. D. STEFOUDI, EU Space Law – Three reasons against, three reasons in favour, EJIL:TALK, 29.04.2024, διαθέσιμο σε: <https://www.ejiltalk.org/eu-space-law-three-reasons-against-three-reasons-in-favour/>.

στη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς³⁷. Η μεταξύ τους διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι με βάση το άρθρο 115 μπορούν να εκδοθούν Οδηγίες, ενώ με βάση το 114 μπορούν να εκδοθούν τόσο Οδηγίες, όσο και Κανονισμοί³⁸.

Βέβαια, ειδικά σε σχέση με το άρθρο 114, ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στους διάφορους περιορισμούς που αφορούν το πεδίο εφαρμογής του. Κατ' αρχάς, στο ίδιο το άρθρο προβλέπεται ότι εφαρμόζεται αυτό, εκτός εάν προβλέπεται διαφορετικά στις Συνθήκες. Συνεπώς, σε ό,τι έχει να κάνει με το διάστημα, αυτό θα σήμαινε για παράδειγμα την προτεραιότητα του άρθρου 170, έναντι του 114, για την ρύθμιση των τηλεπικοινωνιών μέσω δορυφόρων³⁹. Οι περιορισμοί στην δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου αυτού έχουν επιβεβαιωθεί και νομολογιακά, άλλωστε, από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Όπως προκύπτει από την αιτιολογία της ακύρωσης της Οδηγίας στην περίπτωση *Tobacco Advertising* (2000), οι δραστηριότητες που υπόκεινται σε ρύθμιση θα πρέπει να στοχεύουν στην πραγματική βελτίωση των συνθηκών εδραίωσης και λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς. Εφόσον από τις απλές διαφορές μεταξύ των εθνικών νομοθεσιών προκύπτει απλώς αφηρημένο, παρά συγκεκριμένο ρίσκο, δεν δικαιολογείται η χρήση του άρθρου 114⁴⁰. Βέβαια, σύμφωνα με την ευρύτερη ερμηνεία του άρθρου 114, που απαντά στην *Tobacco Advertising* (2006), η χρήση αυτού κρίνεται κατάλληλη, εφόσον οι εθνικοί κανόνες για την διαφήμιση προϊόντων καπνού δύνανται να επηρεάσουν τον ανταγωνισμό, καθώς και το ενδοκοινοτικό εμπόριο. Αντίστοιχα και στον τομέα του διαστήματος με βάση τη νομολογία αυτή του ΔΕΕ, θα μπορούσε το άρθρο 114 να χρησιμοποιηθεί ως νομική βάση, εφόσον οι διαφορετικές εθνικές νομοθεσίες των κρατών μελών θα μπορούσαν ακριβώς να επηρεάσουν τον ανταγωνισμό στον τομέα αυτό, όπως και το ενδοενοσιακό εμπόριο.

Υπό τη σκέπη του άρθρου αυτού θα μπορούσε να ρυθμιστεί φέρ' ειπείν το ζήτημα των προϋποθέσεων καταχώρισης, οι οποίες ρυθμίζονται από τα κράτη μέλη με τρόπο ανακόλουθο μεταξύ τους. Το Βέλγιο, παραδείγματος χάριν, προϋποθέτει αδειοδότηση για δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα σε βελγικό, κυρίως, έδαφος ή που διεξάγονται από Βέλγους πολίτες μεν, εκτός χώρας δε.

Εν κατακλείδι, καθίσταται σαφές ότι δεν υπάρχει μία συγκεκριμένη νομική βάση, η οποία θα μπορούσε να αποτελέσει το έρεισμα ενός πλήρους εναρμονισμένου νομοθετικού πλαισίου, δεδομένου και του φραγμού που θέτει προς την κατεύθυνση αυτή το ίδιο το άρθρο 189 της ΣΛΕΕ. Παρ' όλα αυτά, μέσω της αποσπασματικής προσέγγισης και της χρήσης των κατάλληλων κάθε φορά νομικών βάσεων για τη ρύθμιση των αντίστοιχων δραστηριοτήτων στο διάστημα μπορούμε να οδηγηθούμε σε ολοένα και μεγαλύτερα επίπεδα εναρμόνισης. Όλα αυτά μέχρι, κατά πάσα πιθανότητα, μία μελλοντική αναθεώρηση των Συνθηκών της Ε.Ε.

VI. Πιθανό περιεχόμενο

Ο ακριβής προσανατολισμός του νομοθετικού αυτού κειμένου δεν έχει ακόμη προσδιοριστεί. Ωστόσο, έχει ήδη καταστεί σαφές ότι θα υπάρξουν κάποιοι βασικοί άξονες γύρω από τους οποίους πρόκειται αυτό να δομηθεί. Αυτούς ακριβώς πρόκειται να εξετάσουμε σε αυτό το κεφάλαιο. Υπάρχουν, λοιπόν, τρεις πυλώνες, οι οποίοι με βάση την Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα πρέπει να διατρέχουν το σύνολο των επικείμενων νομοθετικών επιλογών και αυτοί είναι: η ασφάλεια, η ανθεκτικότητα και η βιωσιμότητα. Ο τελευταίος αυτός πυλώνας άπτεται

³⁷. D. LINDEN, *The Impact of National Space Legislation on Private Space Undertakings: Regulatory Competition vs. Harmonization*, *Journal of Science Policy & Governance*, 2016, σ. 9, διαθέσιμο σε: https://www.sciencepolicyjournal.org/uploads/5/4/3/4/5434385/linden_nationalspacelegislation.pdf.

³⁸. P. GRAIG / GR. DE BURCA, *EU Law: Texts, Cases and Materials*, Oxford University Press, 7th ed., 2020.

³⁹. S. POTTER, *Approaching Harmonization: Examining the European Union's Efforts to Create a Common EU Space Law and Assessing its Potential Legal Foundations*, *Stanford-Vienna European Union Law Working Papers*, No. 77, 2023, σσ. 17-18, διαθέσιμο σε: <file:///E:/EU-Law-WP-77-Potter.pdf>.

⁴⁰. *Ibid*, ιδίως σ. 18.

προφανώς της μέριμνας για το περιβάλλον, ενώ οι άλλοι δύο πυλώνες αποβλέπουν κυρίως στην επιρροή και επίδραση του νομοθετικού αυτού κειμένου σε βάθος χρόνου.

1. Ασφάλεια και ανθεκτικότητα

Τους δύο αυτούς πυλώνες θα τους εξετάσουμε από κοινού, δεδομένου ότι αμφότεροι αποσκοπούν στην επέκταση του ευρωπαϊκού διαστημικού τομέα, αλλά και στην βιωσιμότητά του μακροπρόθεσμα.

Ο Thierry Breton έχει δηλώσει ότι το EU Space Law θα βοηθήσει σημαντικά, μέσω και της καταπολέμησης του νομοθετικού κατακερματισμού, στην κατεύθυνση της δημιουργίας μίας ενιαίας αγοράς για το διάστημα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στόχος, μεταξύ άλλων, αυτής της νομοθετικής πρωτοβουλίας είναι και η ενίσχυση της ασφάλειας δικαίου στον τομέα αυτό. Όπως, άλλωστε, εξυπακούεται, η επίτευξη του στόχου αυτού θα προσέλκυε επενδυτές λειτουργώντας, έτσι, και ως κινητήριος δύναμη για την δημιουργία νέων αγορών.

Πρόκειται να προβλεφθούν μέτρα θωράκισης της ασφάλειας τόσο των ατόμων, όσο και των αντικειμένων στο διάστημα. Στόχος είναι να βελτιωθεί η ανθεκτικότητα των διαστημικών συστημάτων, ενώ βασικές διαστημικές υποδομές θα θωρακιστούν από πιθανές απειλές μέσω της πρόβλεψης αυστηρών μέτρων για την κυβερνοασφάλεια. Αντίστοιχα και για τον ίδιο λόγο, έμφαση πρόκειται να δοθεί και στις στρατηγικές διαχείρισης κρίσεων, όπως ο κίνδυνος σύγκρουσης.

Κρίσιμο είναι να ρυθμιστεί, ενόψει των δύο αυτών πυλώνων, η κίνηση στο διάστημα (Space Traffic Management). Μόνο έτσι μπορεί να καταστεί δυνατή η αποφυγή μελλοντικών συγκρούσεων δεδομένου του συνεχώς αυξανόμενου αριθμού δορυφόρων στο διάστημα, αλλά και των διαστημικών δραστηριοτήτων εν γένει. Δόκιμο φαντάζει σε αυτό το πλαίσιο η υπενθύμιση ότι μόλις πέντε χρόνια πριν, ήτοι τον Σεπτέμβριο του 2019, αποφεύχθηκε μία πιθανή σύγκρουση μεταξύ δύο δορυφόρων μέσω συνεννόησης δια ηλεκτρονικής αλληλογραφίας. Ο λόγος γίνεται για την πιθανή σύγκρουση μεταξύ του πρώτου δορυφόρου για την χαρτογράφηση των ανέμων μέσα στην γήινη ατμόσφαιρα, δηλαδή του Aeolus της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Διαστήματος (ESA), με το Starlink44 της SpaceX. Ο τελευταίος δορυφόρος αποτελεί μέρος του συστήματος δορυφόρων της SpaceX, ονόματι Starlink, για την παροχή δορυφορικού δικτύου⁴¹.

Όταν, λοιπόν, ο κίνδυνος σύγκρουσης των δύο αυτών ενεργών δορυφόρων έφτασε το κατώφλι της ανάγκης ελιγμού ενός εκ των δύο, η Ευρωπαϊκή Διαστημική Υπηρεσία (ESA) αποτάθηκε στην SpaceX μέσω... e-mail. Το ηλεκτρονικό μήνυμα δεν βρήκε καν ανταπόκριση, με αποτέλεσμα να υποχρεωθεί η ESA σε ελιγμό. Ένας τέτοιος ελιγμός, που αποσκοπεί στην αποφυγή σύγκρουσης με ενεργό δορυφόρο, απαιτεί συντονισμένη προσπάθεια μεταξύ αμφοτέρων των διαχειριστών δορυφόρων για να αποκλειστεί το ενδεχόμενο αντικρουόμενης μεταξύ τους δράσης. Μπορεί εν προκειμένω η σύγκρουση, παρά την αναποτελεσματική επικοινωνία, να αποφεύχθηκε, αλλά δεν ισχύει το ίδιο για την σύγκρουση μεταξύ του Iridium 33 και Cosmos 2251, που έλαβε χώρα το 2009⁴².

⁴¹. T. PULTAROVA / E. HOWELL, Starlink satellites: Facts, tracking and impact on astronomy, Space.com, 01.07.2024, διαθέσιμο σε: <https://www.space.com/spacex-starlink-satellites.html>.

⁴². Πρόκειται για την πρώτη σύγκρουση δορυφόρων σε τροχιά. Το πλήρωμα του Iridium 33 προέβη, την ημέρα πριν τη σύγκρουση, σε δύο ελιγμούς προκειμένου να προσαρμόσει τη θέση του δορυφόρου. Ωστόσο, για τους ελιγμούς αυτούς δεν ήταν ενήμερη η Πολεμική Αεροπορία των Η.Π.Α., η οποία ήταν επιφορτισμένη τότε με τον έλεγχο της κίνησης στο διάστημα. Έτσι, δεν συνυπολόγισε τους δύο αυτούς ελιγμούς κατά την εκτίμηση της πορείας του Iridium 33. Το αποτέλεσμα ήταν η πρώτη και καταστροφική σύγκρουση δορυφόρων σε τροχιά, η οποία συνέβαλε 'σημαντικά' στην περαιτέρω ρύπανση του διαστήματος με τον μεγάλο αριθμό διαστημικών σκουπιδιών τα οποία προκλήθηκαν από τη σφοδρή σύγκρουση. Βλ. σχετικά L. DAVID, Effects of Worst Satellite Breakups in History Still Felt Today, Space.com, 28.01.2013, διαθέσιμο σε: <https://www.space.com/19450-space-junk-worst-events-anniversaries.html>. Βλ. επίσης και T.S. KELSO, Analysis of the Iridium 33 Cosmos 2251 Collision, Research Gate, Σεπτέμβριος 2009, διαθέσιμο σε: file:///C:/Users/chrys/Downloads/Analysis_of_the_Iridium_33Cosmos_2251_Collision.pdf.

Μόνο το σύστημα δορυφόρων Starlink μετρά σήμερα πάνω από 5100 ενεργούς δορυφόρους, ενώ σχεδιάζει μελλοντικά να τους αυξήσει σε πάνω από 40000. Αντίστοιχες φιλόδοξες βλέψεις δεν θα μπορούσαν να απουσιάζουν από την ατζέντα και άλλων φορέων εκμετάλλευσης δορυφόρων⁴³. Κατά άμεση συνεπαγωγή, όμως, θα αυξηθεί και ο αριθμός των απαιτούμενων ελιγμών για την αποφυγή συγκρούσεων είτε με ενεργούς, είτε με ανενεργούς δορυφόρους. Συνεπώς, ανακριβή ή ελλιπή στοιχεία σε σχέση με τους ελιγμούς αυτούς μπορεί να οδηγήσουν σε άλλες καταστροφικές συντριβές.

Βέβαια, δεδομένου του βαθμού στον οποίο το διάστημα έχει ήδη ρυπανθεί, ο κίνδυνος σύγκρουσης δεν αφορά μόνο δορυφόρους μεταξύ τους, αλλά και την πιθανότητα σύγκρουσης ενός δορυφόρου με διαστημικά απορρίμματα. Μόλις την τελευταία εβδομάδα του Ιουλίου η SpaceX αποκάλυψε ότι 6.200 δορυφόροι του συστήματος δορυφόρων Starlink υποχρεώθηκαν σε πάνω από 50.000 ελιγμούς αποφυγής συγκρούσεων μέσα στο περασμένο έτος⁴⁴.

Οπότε, θα πρέπει, επίσης, να διασφαλιστεί και η προστασία των διαστημικών πόρων (“space assets”) από πιθανές φθορές ή και καταστροφές από τα διαστημικά απόβλητα, τα οποία αυξάνονται και πληθύνονται. Οι σχετικές ρυθμίσεις θα πρέπει να αφορούν την καταγραφή, τον συντονισμό, καθώς και την ιχνηλασία των αντικειμένων στο διάστημα, είτε αυτά δύνανται να αναπτύξουν κίνηση, είτε όχι⁴⁵.

2. Βιωσιμότητα

Όπως προαναφέρθηκε, ο πυλώνας της βιωσιμότητας σχετίζεται με την αντιμετώπιση περιβαλλοντικών ζητημάτων. Μέσω της νομοθετικής αυτής πρωτοβουλίας πρόκειται να θεσπιστούν ρυθμίσεις σε σχέση με τον περιορισμό της φωτορύπανσης⁴⁶, η οποία προκαλείται από τους αυξανόμενους δορυφόρους. Επίσης, ο περιορισμός των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου αποτελεί, επίσης, ενδεχομένως ένα από τα αντικείμενα ρύθμισης. Ανάγκη είναι, ακόμη, να ρυθμιστεί το ζήτημα της συσσώρευσης διαστημικών απορριμμάτων⁴⁷. Συνακόλουθα, νομοθετικής ρύθμισης χρήζει και η ασφαλής διαχείριση όσων από αυτά τα διαστημικά απορρίμματα επιστρέφουν στη Γη.

Συγκεκριμένα, διαστημικά απορρίμματα θεωρούνται: τα συντρίμια πυραύλων που διαλύονται στην ατμόσφαιρα, τα συντρίμια δορυφόρων από αντιδορυφορικές εκπομπές, οι ανενεργοί δορυφόροι, τα συντρίμια δορυφόρων που ξεερράγησαν από υπολείμματα καυσίμων, αλλά και τα συντρίμια από σύγκρουση δορυφόρων⁴⁸, η οποία, όπως θα επισημανθεί μετέπειτα, χρήζει και η ίδια νομοθετικής ρύθμισης. Πέρα από τα υπάρχοντα τη δεδομένη στιγμή διαστημικά απορρίμματα, τα οποία κατηγοριοποιούνται τοιουτοτρόπως, έχει διατυπωθεί και η θεωρία του συνδρόμου Kessler. Τη θεωρία αυτή παρουσίασε το 1978 ο επιστήμονας της NASA, Donald Kessler. Σύμφωνα, λοιπόν, με τον ίδιο, η μεγάλη συσσώρευση αποβλήτων στο διάστημα

⁴³. T. PULTAROVA, Performing evasive maneuvers increases satellites' collision risk down the road, Space.com, 11.12.2023, διαθέσιμο σε: <https://www.space.com/satellites-collision-avoidance-maneuvers-increase-collision-risk>.

⁴⁴. J. RYAN, Space is becoming an 'unsustainable environment in the long term,' ESA says, Space.com, 25.07.2024, διαθέσιμο σε: <https://www.space.com/european-space-agency-space-environment-report>.

⁴⁵. C. GALLAND, Eurospace Position Paper: European space industry contribution to the future “EU Space Law” – Οκτώβριος 2023, σ. 3, διαθέσιμο σε: file:///C:/Users/chrys/Downloads/eurospace-position-paper_industry-contribution-to-eu-space-law_26102023_final.pdf.

⁴⁶. J. HATTENBACH, Satellites and space debris are polluting our night skies, Sky and Telescope- The essential guide to astronomy, 27.03.2023, διαθέσιμο σε: <https://skyandtelescope.org/astronomy-news/satellites-and-space-debris-are-polluting-our-night-skies/>. Βλ. επίσης C. WOOD, SpaceX's cheap internet could cost us the night sky- Reusable rockets make launching satellites affordable, but they could brighten our skies to a fault, Popular Science, 13.11.2019, διαθέσιμο σε: <https://www.popsoci.com/story/space/spacex-starlink-constellation-satellites-light-pollution/>.

⁴⁷. Space Safety-About space debris, The European Space Agency, διαθέσιμο σε: https://www.esa.int/Space_Safety/Space_Debris/About_space_debris..

⁴⁸. Ibid.

μπορεί να οδηγήσει σε μία αλυσιδωτή αντίδραση συγκρούσεων με αποτέλεσμα την περαιτέρω ρύπανση του διαστήματος, σε βαθμό που θα καταστεί η τροχιά της Γης μη αξιοποιήσιμη⁴⁹.

Καθίσταται, λοιπόν, προφανές, ότι για να επιτευχθεί ο στόχος της βιωσιμότητας, αλλά και να αποφευχθεί η ακόμη μεγαλύτερη περιβαλλοντική καταστροφή, θα πρέπει να ρυθμιστεί αποτελεσματικά το ζήτημα αυτό. Άλλωστε, όπως εύστοχα ειπώθηκε από τον ευρωβουλευτή Grudler «Σε πάνω από 60 χρόνια διαστημικής δραστηριότητας, έχουμε περισσότερα από 60.000 αντικείμενα που πρέπει να εντοπιστούν στο διάστημα και πάνω από 1 εκατομμύριο [κομμάτια] μικρών συντριμμιών», για να συμπληρώσει εύστοχα πως «Αν δεν κάνουμε τίποτα, δεν θα μπορούμε πλέον να εκτοξεύουμε δορυφόρους, επειδή το διάστημα θα είναι πολύ ακατάστατο»⁵⁰.

VII. Πιθανές στρατηγικές πολιτικής

Υπάρχουν τρεις δρόμοι, τους οποίους θα μπορούσε να ακολουθήσει η Ε.Ε., καθένας από τους οποίους συνεπάγεται και έλεγχο επί των κρατών μελών, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό. Θα μπορούσε, λοιπόν, να υιοθετήσει μόνο μη δεσμευτικά μέτρα ή μη δεσμευτικά μέτρα σε συνδυασμό με ένα δεσμευτικό πλαίσιο ή μόνο ένα δεσμευτικό πλαίσιο. Έτσι, η αντιμετώπιση των υπό κρίση ζητημάτων θα προσεγγιζόταν μέσω της οριοθέτησης πεδίων δράσης και της αντίστοιχης στοχοθέτησης.

1. Μη δεσμευτικά μέτρα

Πέραν των Κανονισμών και των Οδηγιών, που, μαζί με τις αποφάσεις, αποτελούν κανόνες δικαίου και αναπτύσσουν πλήρη δεσμευτικότητα, το άρθρο 288 ΣΛΕΕ αναφέρεται επίσης στις συστάσεις και τις γνώμες. Οι πράξεις αυτές, ωστόσο, δεν αναπτύσσουν δεσμευτική ισχύ, όπως ρητά αναφέρεται στο ίδιο άρθρο. Στη βάση της μη δεσμευτικότητάς τους αυτής φαίνονται συχνά χρήσιμα στα θεσμικά όργανα της Ένωσης, όταν αυτά θέλουν είτε να εκφράσουν τις απόψεις τους επισήμως, είτε να απευθυνθούν στα κράτη μέλη. Ωστόσο, η μη δεσμευτικότητά τους δεν εμποδίζει τις πράξεις αυτές από την παραγωγή εννόμων αποτελεσμάτων⁵¹.

Έτσι, στην περίπτωση του EU Space Law στόχος των μη δεσμευτικών αυτών μέτρων θα ήταν η ενίσχυση της ανθεκτικότητας, αλλά και της βιωσιμότητας των διαστημικών δραστηριοτήτων. Μία σημαντική πτυχή προς αυτή την κατεύθυνση είναι η διαχείριση κινδύνων που σχετίζονται με το διάστημα, όπως για παράδειγμα η σύγκρουση δορυφόρων. Έτσι, τα μέτρα αυτά θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν τον εντοπισμό των δορυφόρων. Αυτό θα μπορούσε να συνεπάγεται την ύπαρξη ενός σχετικού μητρώου, όπου οι φορείς εκμετάλλευσης δορυφόρων θα έπρεπε να προβαίνουν στις σχετικές εγγραφές. Αντίστοιχα και προς την ίδια κατεύθυνση, οι φορείς εκμετάλλευσης δορυφόρων θα μπορούσαν βάσει των μέτρων αυτών να εγγράφονται σε έναν Πάροχο Υπηρεσιών Αποφυγής Συγκρούσεων⁵².

2. Δεσμευτικό πλαίσιο

Ο Κανονισμός, τον οποίο θα συνεπαγόταν ένα δεσμευτικό πλαίσιο, θα περιελάμβανε, σαφώς, κρίσιμες διατάξεις για καθέναν από τους τρεις πυλώνες του EU Space Law. Το σύνολο αυτό των κρίσιμων διατάξεων θα ήταν δεσμευτικό για τις εθνικές έννομες τάξεις των κρατών μελών.

⁴⁹. J. O'CALLAGHAN, What is space junk and why is it a problem?, Natural History Museum, διαθέσιμο σε: <https://www.nhm.ac.uk/discover/what-is-space-junk-and-why-is-it-a-problem.html>. Βλ. επίσης A. MARIAPPAN / J.L. CRASSIDIS, Kessler's syndrome: a challenge to humanity, *Frontiers Space Technology*, 2023, σ. 2, διαθέσιμο σε: [file:///C:/Users/chrys/Downloads/frspt-04-1309940%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/chrys/Downloads/frspt-04-1309940%20(1).pdf). J. KELVEY, Understanding the misunderstood Kessler Syndrome, *Aerospace America*, Μάρτιος 2024, διαθέσιμο σε: https://aerospaceamerica.aiaa.org/features/understanding-the-misunderstood-kessler-syndrome/?utm_medium=email&utm_source=rasa_io&utm_campaign=newsletter.

⁵⁰. J. POSANER, Space is the new 'Wild West.' The EU is dying to step in and regulate, *POLITICO*, 27.03.2024, διαθέσιμο στο: <https://www.politico.eu/article/eu-wants-make-space-safe-law-label-boring/>.

⁵¹. Ε.Ρ. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ, *Ευρωπαϊκό Δίκαιο*, ό.π., σ. 478.

⁵². E. VALENTE / I. VERDUCI, An EU Space Law on the Horizon: Decoding legal foundations and navigating policy frontiers, *Info Flash-Finabel-The European Army Interoperability Centre*, 15.02.2024, σ. 4, διαθέσιμο σε: <https://finabel.org/wp-content/uploads/2024/03/IF-PDFs.pdf>.

Απώτερος στόχος, μέσω της κατ' ελάχιστο εναρμόνισης των εθνικών νομοθεσιών των κρατών μελών στα ζητήματα αυτά, θα ήταν η δημιουργία και η ανάπτυξη μίας ενιαίας αγοράς αγαθών και υπηρεσιών σχετιζόμενων με τις διαστημικές δραστηριότητες⁵³.

Αφορμώμενοι από το ίδιο παράδειγμα, στην περίπτωση αυτή ενός δεσμευτικού πλαισίου, οι φορείς εκμετάλλευσης δορυφόρων θα μπορούσαν με βάση έναν πιθανό Κανονισμό να υποχρεώνονται να δηλώνουν παραδείγματος χάριν τις αλλαγές στους χειρισμούς και τους ελιγμούς. Έτσι, δεν θα επαφίονταν πιά η αποφυγή μίας καταστροφικής σύγκρουσης δορυφόρων στην έγκαιρη και έγκυρη επικοινωνία δια ηλεκτρονικής αλληλογραφίας. Κατ' αποτέλεσμα, θα ενισχύονταν η ασφάλεια, εμπνέοντας ανταντακλαστικά και πιθανούς επενδυτές σ' αυτή την ταχέως αναδυόμενη αγορά, ενώ θα προλαμβάνονταν ταυτοχρόνως και η περαιτέρω ρύπανση του διαστήματος.

Βέβαια, όπως ήδη υπογραμμίστηκε, κρίσιμος είναι και ο κίνδυνος σύγκρουσης δορυφόρων με διαστημικά απορρίμματα, που συμβάλλει και στην περαιτέρω ρύπανση του διαστήματος. Οπότε, αξία έχει να αναχθούμε και σ' αυτό το επίπεδο. Συγκεκριμένα μέτρα θα μπορούσαν παραδείγματος χάριν να προβλέπονται στον Κανονισμό σχετικά με την εξακρίβωση και επικύρωση των καυσίμων των δορυφόρων, όπως επίσης και των υλικών κατασκευής των ιδίων των δορυφόρων. Ακόμη, θα μπορούσαν να προβλεφθούν ρυθμίσεις για την κατάστροψη ενός σχεδίου ασφαλούς απόσυρσης των δορυφόρων μετά το τέλος της αποστολής τους και κατ' εξακολούθηση της ζωής τους. Έτσι, θα ελαχιστοποιούνταν και η πιθανότητα μετατροπής τους σε διαστημικά απορρίμματα μετά την ολοκλήρωση της αποστολής τους⁵⁴.

3. Δεσμευτικό πλαίσιο σε συνδυασμό με μη δεσμευτικά μέτρα

Εν προκειμένω, πέραν των νομοθετικών μέτρων της αμέσως προηγούμενης περίπτωσης, της οποίας, άλλωστε, συνιστά μία πιο εξειδικευμένη μορφή, θα μπορούσε να προταθεί και μία Οδηγία. Η Οδηγία αυτή θα συμπεριελάμβανε μέτρα αφορώντα την ίδια την βιομηχανία του διαστήματος⁵⁵. Στόχος θα ήταν η ενίσχυση της προαναφερθείσας στρατηγικής επιλογής ενός δεσμευτικού πλαισίου, με την παράλληλη οικοδόμηση πάνω σε αυτό μίας χρήσιμης εργαλειοθήκης μη δεσμευτικών μέσων, όπως για παράδειγμα τα σήματα. Αντίστοιχα, η πιθανή θέση οικονομικών κινήτρων θα παρακινούσε τους φορείς εκμετάλλευσης δορυφόρων όχι μόνο να επιτύχουν τους στόχους, αλλά και να τους ξεπεράσουν, θέτοντας, έτσι, τα θεμέλια για ένα πρωτοπόρο σε παγκόσμιο επίπεδο σύστημα. Κατ' αποτέλεσμα, θα ενισχύονταν η έρευνα και η καινοτομία στον διαρκώς διευρυνόμενο αυτόν τομέα.

4. Διμερείς συμφωνίες σε παγκόσμιο επίπεδο

Μέσω του προηγούμενου πλαισίου θα διανοιγόταν στην Ε.Ε. ο δρόμος προς τις διμερείς συμφωνίες⁵⁶. Κατ' αυτόν τον τρόπο, θα μπορούσε η Ε.Ε. μέσω και της ανάληψης πολιτικών πρωτοβουλιών να διαδραματίσει έναν σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της νομοθεσίας σε σχέση με τις δραστηριότητες στο διάστημα σε παγκόσμιο επίπεδο.

VIII. Συμπεράσματα

Αναλύοντας τους λόγους που δικαιολογούν τη νομοθετική πρωτοβουλία του EU Space Law, κατέστη εναργές ότι είναι οι ίδιοι αυτοί λόγοι, εν μέρει, που την είχαν ταυτόχρονα προϋπαντήσει. Οπότε, δεν γινόταν παρά να παρουσιαστεί και η εξελικτική πορεία αυτής της πρωτοβουλίας μέχρι σήμερα. Έτσι, την σκυτάλη πήραν τα νομικά ζητήματα που άπτονται του EU Space Law, όπως η αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και οι πιθανές νομικές βάσεις ενός κειμένου τέτοιου βεληνεκούς. Τα ζητήματα αυτά αποδείχθηκαν τα δύσβατα

⁵³. Ibid.

⁵⁴. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, Policy Options, Defence Industry and Space, 27.09.2023, σ. 6, διαθέσιμο σε: Policy Options - European Commission (europa.eu).

⁵⁵. Ibid, σ. 9.

⁵⁶. Ibid, σ. 11.

μονοπάτια της χαρτογράφησης του ευρωπαϊκού μέλλοντος στο δίκαιο του διαστήματος, και όχι μόνο.

Το διάστημα, πέρα από στρατηγικός τομέας, αναδεικνύεται σε ένα όλο και αυξανόμενο διεκδικούμενο πεδίο, όπου συντρέχουν ανταγωνιστικά συμφέροντα⁵⁷. Τα ανταγωνιστικά αυτά συμφέροντα πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά τη νομοθετική αυτή διαδικασία, ώστε να συγκεραστούν κατά το μέτρο του δυνατού. Άλλωστε, απώτερος στόχος δεν είναι παρά η γεφύρωση, τελικά, των χασμάτων. Η γεφύρωση τόσο των διαφορετικών προσεγγίσεων που έχουν υιοθετήσει τα κράτη μέλη με τις εθνικές τους νομοθεσίες, όσο και του υπάρχοντος χάσματος μεταξύ διαστήματος και άμυνας.

Στην προσπάθεια γεφύρωσης αυτών των χασμάτων κεντρική θέση κατέχει, όπως αναδείχθηκε μέσα από την παρούσα ανάλυση, ένα παράδοξο. Αυτό έγκειται στο γεγονός ότι η διττή φύση των διαστημικών αγαθών και τεχνολογιών αποτελεί ταυτόχρονα τόσο την πηγή της επείγουσας ανάγκης ενωσιακής νομοθετικής επέμβασης, όσο και το τροχοπέδη αυτής. Συνεπώς, οι «ελιγμοί» της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα πρέπει να είναι προσεκτικοί και καλά υπολογισμένοι, κάτι που δικαιολογεί και την καθυστέρηση που έχει σημειωθεί.

⁵⁷. A. KÜSTERS / N. NOLEN / P. STOCKEBRANDT, Strategic Autonomy in EU Space Policy-Securing Europe's Final Frontier Through Launches, Laws, and Space Mining, Centrum für Europäische Politik, cepInput, No 4/2024, 20.02.2024, σ. 24, διαθέσιμο σε: https://www.cep.eu/fileadmin/user_upl.oad/cep.eu/Studien/cepInput_Space_Policy/cepInput_Strategic_Autonomy_in_EU_Space_Policy.pdf.